

ספרי' - אוצר החסידים - ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יתרו

(חלק בו שיחה א)

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים וחמש לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות

שבוע פרשת יתרו, יא"ז שבט, ה'תשפ"ה (א)

LIKKUTEI SICHOT

Copyright © 2025

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY®

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718

editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

Kehot Publication Society® and the Kehot logo are registered trademarks of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

יתרו

אין ספר המצות להצ"צ⁷ – אָז לויט שיטת הרמב"ם איז די מ"ע פון האמנת האלקות ניט מער-ניט אָז „האלוקה נמצא בלבד“, „שיש אלוקה נמצא“

[וואָס דעמאָלט שטעלט זיך די שאלה: ווי פאָסט צו רעכענען האמנת האלקות אַלס אַ מצוה – דער גאַנצער ענין פון אַ מצוה איז שייך נאָר אויב ס'איז דאָ אַ מצוה המצוה; איז דאָך ניט שייך צו זאָגן אָז ס'איז אַ מצוה צו גלויבן אָז עס איז דאָ אַ מצוה המצוות!]

נאָר אָז „האלוקה ב"ה שכבר ידענו שהוא נמצא, מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם אשר בכל המציאות וכו" (ווי ער איז מאריך בזה¹⁰).

און דערפאַר איז דער רמב"ם מקדים די פינף הלכות בנוגע צו מציאות השם – ווייל די מצוה פון האמנת (ידיעת) האלקות פאָדערט אָז מען זאָל וויסן (עכ"פ) די פרטים וועגן דער מציאות השם, ווי אַזוי הוא ית' איז דער „יותר שלם אשר בכל המציאות וכו"ו¹¹.

א. אין „מנין המצות“ בתחילת ספר משנה תורה זאָגט דער רמב"ם: מצוה ראשונה ממצות עשה לידע שיש שם אלוקה שנאמר² אנכי ה' אלקיך. און מיט דער מצוה הויבט אָן דער רמב"ם אויך די הלכות שבספרו משנה תורה³ – „יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון וכו"ו.

אַבער אין דער ערשטער הלכה זאָגט ניט דער רמב"ם אָז די ידיעה („שיש שם מצוי ראשון“) איז אַ מ"ע⁴, נאָר פריער איז ער מאריך (אין פינף הלכות) און זאָגט כמה פרטים וועגן דעם „מצוי ראשון“, און ערשט דערנאָך איז ער מסיים (אין הלכה ו): וידיעת דבר זה מצות עשה שנאמר² אנכי ה' אלקיך.

דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אָז לויט שיטת הרמב"ם איז די מ"ע פון „אנכי ה' אלקיך“ ניט נאָר די ידיעה בכלל „שיש שם אלוקה“, „שיש שם מצוי ראשון“ – נאָר זי איז אויך כולל פרטים (וועלכע ער רעכנט אויס אין די הלכות) וועגן דעם אויבערשטן⁵.

און ווי דער אברבנאל איז מבאר (בספרו ראש אמנה⁶) – אַראָפּגעבראַכט

- 1) וראה ג"כ פיה"מ להרמב"ם סנהדרין בהקדמתו לפ' חלק – היסוד הא'.
- 2) פרשתנו כ, ב.
- 3) ריש הלי' יסודי התורה.
- 4) וראה הלשון בקרית ספר (להמבי"ט) כאן.
- 5) וכ"כ במגדל עוז (ה"א): וכללו במצות אנכי ה"א. – וראה „הדרן“ על ספר משנה תורה להרמב"ם (קה"ת תשמ"ה) הערה 53 בא"א.
- 6) פ"ז. שם פ"ז.

7) מצות האמנת האלקות פ"א.
 8) כן הוא (תוכן) ל' הרמב"ם בסהמ"צ – ע"פ הצ"צ בסהמ"צ שלו (וראה לקמן הערה 10), וכן קוראה הצ"צ שם, וכן נקראת בכ"כ ספרים.
 9) ראה ראש אמנה פ"ד ופי"ז. סהמ"צ להצ"צ שם (וראה גם הנסמן שם לפני פ"א).
 10) וראה שם, שזהו ג"כ מ"ש הרמב"ם בסהמ"צ מ"ע א: שנאמין (בהוצאת קאפה שנדע – וראה ג"כ הערה בהוצאת העליר) שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאים. ע"ש.
 11) ראה ראש אמנה פ"כ (אלא ששם, דמ"ש הרמב"ם בהלכה ה' אינו חלק מהמצוה. ע"ש. ואכ"מ).

[די ראיות פון פסוקים אַז „אין הקב"ה גוף"; אַז די תוארים גשמיים וואָס „כתוב בתורה" אויפן אויבערשטן זיינען „לפי דעתן של בני אדם. . והכל משל"; וועגן בקשת משה „הראיני נא את כבודך"¹⁷ און ווי עס איז געווען זיין השגה „מאמיתת המצאו", וכו']

דלכאורה: למאי נפק"מ צו ברענגען די שקו"ט אין ספרו היד וואָס איז אַ ספר „הלכות הלכות"¹⁸?

וע"פ הנ"ל יש לומר, אַז דאָס איז נוגע צום חיוב פון „לידע", ווייל דוקא בשעת מזוייס די עניני שקו"ט שבהלכות אלו, דעמאָלט איז די ידיעת השם אין אַן אופן פון „לידע" – ניט סתם אמונה, נאָר אַ ידיעה שכלית כו'.

בסגנון אחר: בכדי צו יוצא זיין די מצוה פון ידיעת השם, מוז מען וויסן עכ"פ די „ידיעות והחקירות והבחינות" יסודיות¹⁹ וועגן מציאות השם וועלכע דער רמב"ם איז מבאר אין דעם פרק²⁰.

ג. ויש לומר, אַז דער מקור הרמב"ם

[אַז די מצוה פון האמנת האלקות איז (א) ניט נאָר די ידיעה כללית אַז „הא' לוקה נמצא", נאָר אויך די פרטים וועגן שלימות מציאות השם, און (ב) אַז דאָס גופא מוז זיין אין אַן אופן פון „לידע" – כאַטש אין פסוק שטייט נאָר „אנכי ה' אלקיך"]

(17) תשא לג, יח.

(18) לשון הרמב"ם בסוף הקדמתו לספר היד. וראה בארוכה ראש אמנה פ"ט.

(19) עפ"מ"ש הרמב"ם בסוף הקדמתו לס' היד „אדם קורא בתושב"כ תחלה ואח"כ קורא בזה" – י"ל, דבכדי שתהי' ידיעה נכונה כדרוש, מוכרח לתרץ התוארים גשמיים שנאמרו בתורה, וכן בקשת משה וכו'.

(19*) וראה „הדרן" על הרמב"ם בשה"ש תשמ"ח ח"א ע' 206 ואילך ובהערות שם.

ב. נאָכמער: ס'איז ידוע¹² דער דיוק בלשון הרמב"ם – „לידע שיש שם אלוקה"¹³, „לידע שיש שם מצוי ראשון" [ועד"ז איז ער מסיים – סיי ביי דער מצוה ידיעת האלקות¹⁴ און סיי ביי דער מצוה פון אחדות השם¹⁵ – „וידיעת דבר זה מ"ע" (ניט „והאמנת דבר זה" – אַז די מצוה איז לידע, מיט אַ ידיעה שכלית כו'.

און ווי דער אברבנאל¹⁶ פאַרענטפערט דערמיט די שאלה: ווי קען מען אַנאָגן אויף אַן ענין פון אמונות „שאינן נקנות ברצון ובחירה" – און ער זאָגט, אַז דער רמב"ם „לא מנה מצות עשה צורת האמונה ואמתתה, כי אם ידיעת הדברים ההם ולמודם המביאים אל קנין האמונות", וואָס „הידיעות והחקירות והבחינות ההם וההתלמדות הזאת. . המביאות אל האמונות. . הם מפעל הרצון והבחירה".

ועפ"ז יש לבאר וואָס דער רמב"ם באַנגונגט זיך ניט מיט זאָגן די פרטים וועגן מציאות השם (שבהלכות א"ז) וואָס אַ איד מוז וויסן צו מקיים זיין די מצוות פון ידיעת האלקות און אחדות השם, נאָר ער איז דערנאָך מאריך (אין די ווייטערדיקע הלכות ביזן סוף הפרק) בכמה ענינים בנוגע ידיעת השם

(12) ראה ראש אמנה פ"ו. סהמ"צ להצ"צ שם ספ"ב. קונטרס תורת החסידות ע' 14 (ובהערה שם). הנסמך בשהמ"צ הוצאת הר"ח העליר שם ובאנציקלופדי' תלמודית ערך אמונת ה' בסופו. ועוד.

(13) אף שבהמ"צ שלו שם כתוב „שנאמין" – ראה ראש אמנה שם בסוף הפרק. סהמ"צ להצ"צ שם. וראה לעיל הערה 10. הערה בקונטרס תורת החסידות שם. „הדרן" הנ"ל „בפתיחה" הערה 5.

(14) שם ה"ו.

(15) שם סה"ז.

(16) ראש אמנה שם. וראה גם שם פ"ד. וראה גם סהמ"צ להצ"צ שם פ"ב (מו, סע"א ואילך).

איז פון²⁰ זהר²¹, וז"ל: וידעתם²² כי אני ה' אלקיכם וגו', פקודא דא קדמאה דכל פקודין .. למנדע לי' לקב"ה .. דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון".

וואָס דער לשון הרמב"ם בהלכה הראשונה שלו איז בתוכנו דער לשון הזהר: יסוד היסודות ועמוד החכמות ("פקודא דא קדמאה דכל פקודין") לידע שיש שם מצוי ראשון ("למנדע לי' לקב"ה") והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם כו' ("וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון"). ועד"ז לשון הרמב"ם (בהלכה ה) "המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ" איז ע"ד לשון הזהר, דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא".

איז פון²⁰ זהר²¹, וז"ל: וידעתם²² כי אני ה' אלקיכם וגו', פקודא דא קדמאה דכל פקודין .. למנדע לי' לקב"ה .. דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון".

וואָס דער לשון הרמב"ם בהלכה הראשונה שלו איז בתוכנו דער לשון הזהר: יסוד היסודות ועמוד החכמות ("פקודא דא קדמאה דכל פקודין") לידע שיש שם מצוי ראשון ("למנדע לי' לקב"ה") והוא ממציא כל נמצא וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם כו' ("וברא עלמין כלהו שמיא וארעא וכל חיליהון"). ועד"ז לשון הרמב"ם (בהלכה ה) "המצוי הזה הוא אלקי העולם אדון כל הארץ" איז ע"ד לשון הזהר, דאית שליטא עלאה דאיהו רבון עלמא".

אָבער דאָס וואָס מיר דאַרפן מקיים זיין די מצוה, איז (כדברי הרמב"ם הידועים²⁶) — מצד „מצות הקב"ה ע"י משה רבינו ע"ה [בסיני²⁷]", און דערפאַר איז דער ציווי אויף האַמנת האַלקות פון פסוק, „אנכי ה'". און ווי ג'עפֿינט אין זהר גופא (במק"א²⁸): פקודא קדמאה אנכי.

[און ס'איז קיין קשיא ניט וואָס די פרטים הנ"ל וועגן אופן קיום המצוה לערנט מען אַרויס פון פסוק, וידעתם כי אני ה' א"א²⁹ (זלפני מ"ת) — ווייל בכמה מקומות געפֿינט מען³⁰ אַז אָן ענין פון „גילוי מילתא" אָדער פרטים פון אַ מצוה לערנט מען אַרויס אויך פון לפני מ"ת³¹].

25) ראה ניצוצי אורות לזהר שם.

26) פיה"מ חולין ספ"ז.

27) בפיה"מ ליתא תיבת „בסיני". אבל עכצ"ל שכ"ה כוונת הרמב"ם, שהרי מפרש בזה לשון המשנה (שמעתיקו לפני²⁸) „מסיני נאסר". וכן מפורש בהמשך דבריו בפיה"מ: תרי"ג מצות .. למשה מסיני. וראה לקו"ש ח"ח ע' 49 הערה 6.

28) ח"ג (רע"מ) רנז, ב.

29) ובראש אמנה (פ"ז ועוד) דמ„אנכי ה' א"א למדין שמציאותו הוא יותר שלם. ע"ש.

30) ראה שד"ח כללים מערכת האל"ף כלל שכא. אנציקלופדי תלמודית ערך אין למדין מקודם מ"ת. וש"נ. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 142.

31) ראה לדוגמא — רמב"ם סוף הל' מילה, ג' ודולה מילה שנכרתו עלי י"ג בריתות (וכולם ועוד).

און פון דעם זהר נעמט אַרויס דער רמב"ם²³, אַז „פקודא דא" איז פאַרבונדן מיט דעת — „וידעתם .. למנדע"; און ס'איז ניט מספיק אַ ידיעה כללית „שהא לוקה נמצא", נאָר מ'מוז וויסן פרטים²⁴ וועגן מציאותו ית' (וואָס פון זיי פאַר-שטייט מען אַז „מציאותו הוא יותר ראשון ויותר שלם כו").

און אע"פ אַז דער זהר ברענגט דערויף דעם פסוק „וידעתם כי אני ה' א"א" (און ניט דעם פסוק „אנכי ה' א"א"),

20) וידוע דכו"כ הל' ברמב"ם מקורם בזהר.

וראה הרמב"ם והזהר (סיני, כרכים לב' לד) להר"ר מרגליות. וש"נ.

21) ח"ב (רע"מ) כה, א.

22) וארא ו, ז.

23) להעיר מסהמ"צ להצ"צ ש בתחלתו. וראה גם ראשית חכמה ש' היראה פ"א. ס' חרדים רפ"א. ועוד.

24) אלא שלגבי הידיעה דה' הוא האלקים (המצוה דאחדות השם) — ה"ז ידיעה „בכלל .. באורח כלל" (זהר שם).

(* כ"ה גירסת הרמב"ם במשנה שם (ראה פיה"מ הוצאת קאפא). ובמשנה לפנינו: בסיני נאמר.

און אע"פ וואָס פון לשון הרמב"ם אין ספר המצות³⁸ איז משמע, אַז דער ענין פון „יתבונן האדם במעשיו כו" איז (ניט נאָר אַ הכשר מצוה, נאָר דאָס איז) די מעשה המצוה פון אהבה³⁹: דער ציווי אויפן אדם, גברא איז די חפצא „שנחשוב ונתבונן במצותיו ומאמריו ופעולותיו כו"י⁴⁰, און דערנאָך „תבא אהבה בהכרח" ⁴⁰ –

איז דאָס אָבער לכאורה ניט קיין ביאור מספיק, אַז דערפאַר זאָל דער רמב"ם אַריינשטעלן בספרו משנה תורה (הלכות הלכות) די עניני התבוננות דורך וועלכע מען קען מעורר זיין ביי זיך די חפצא „אהבת ה' ויראתו" – דאָס געהערט צו ספרי חקירה וכו"י⁴¹; די הלכה איז – אַז עס דאַרף זיין התבוננות אין „מעשיו וברואיו הנפלאים" וכיו"ב, אָבער די ביאורים אין „מעשיו וברואיו הנפלאים" געהערן לכאורה ניט צו דער הלכה פון מצות אהבה, ובמילא – ניט אין ספר משנה תורה.

ה. איז דער ביאור אין דעם: די ענינים וואָס דער רמב"ם רעדט אַרום

(38) מ"ע ג. וראה לקמן הערה 50.

(39) ראה קנאת סופרים לשהמ"צ שם. וראה גם מאמר אדה"מ בשם הה"מ – נדפס בהתמים (ח"ד ע' מה [קפת, א]) ואגרות קודש אדמו"ר מהור"י צ"ח (ע' תכו). ד"ה להבין מצות אהבה נדפס בהוספות לשהמ"צ להצ"צ (ובהערות לשם ע' 408. בהוצאת תשנ"ג ושל"אח"ז – ע' 420). ועוד.

(40) ל' הרמב"ם בשהמ"צ שם.

(41) ע"ד* שחולה צריך להתנהג כהוראת הרופא אבל אין ההוראות עצמן חלק דההלכה אף שמקצתן הובא ברמב"ם (ראה רמב"ם הל' דעות פ"ד הכ"א. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 35 ואילך ע"ד הרפואות שברמב"ם. ע"ש).

(* אלא שהוראות הרופא אינן חלק מתורה כלל, משא"כ כאן שהן תורה אבל לא חלק ההלכה שבתורה.

ד. ע"פ כל הנ"ל קען מען מבאר זיין אַן ענין תמוה, לכאורה, אין רמב"ם:

אין צווייטן פרק פון הלכות יסודי התורה הויבט אַן דער רמב"ם צו ריידן וועגן די מצות פון אהבת ה' ויראתו, און ער איז ממש"ך³²: „והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו בשעה שיתבונן³³ האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב כו' לידע השם הגדול כו' ויפחד כו'. ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה רבון העולמים כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם",

דערנאָך איז ער מאריך – במשך ג' פרקים – וועגן „מעשיו וברואיו הנפלאים": איין פרק³⁴ וועגן מלאכים (וואָס איז אַ טייל פון „מעשה מרכבה"³⁵), און אין די צוויי פרקים שלאח"ז – וועגן „מעשה בראשית"³⁶, און ער איז דערנאָך³⁷ מסיים: בזמן שאדם מתבונן בדברים האלו ומכיר כל הברואים . . מוסיף אהבה למקום כו' וירא ויפחד כו'.

איז לכאורה ניט מובן: אמת טאַקע, אַז דער „דרך לאהבתו ויראתו" איז „בשעה שיתבונן כו'", אָבער דער רמב"ם איז דאָך אַ ספר פון „הלכות הלכות"¹⁸ – ווי פאַסט אַריין אין ספר משנה תורה די אריכות און פרטים וועגן „מעשיו וב-רואיו הנפלאים"?

נאמרו לפני מ"ת) מכל מצות התורה שנכתרו עליהן ג' בריתות (שכולם לאחרי מ"ת).

(32) שם ה"ב.

(33) וממשיך כדלקמן: חכמתו כו' לידע – חב"ד (אלא שחכמתו – חכמת השם).

(34) פ"ב סה"ג"ה"ח (וראה לקמן בפנים סעיף ה בנוגע לסיים הפרק).

(35) שם הי"א.

(36) שם פ"ד הי"י.

(37) פ"ד הי"ב (לאחרי ביאור החילוק בין מעשה מרכבה ומעשה בראשית – שם הי"א).

– אַלע פיר פרקים שטעלן צוזאַמען איין ענין – פרדס.

[און דאָס וואָס דער רמב"ם פאַרבינדט די „כללים גדולים" מיט די עניני התבוננות וועלכע ברענגען צו אהבת ה' ויראתו⁴⁸, און ניט מיט די מצות פון ידיעת השם (וועלכע רעדט זיך אין אַ פריערדיקן פרק), איז ווייל דער רמב"ם שטעלט אויס די ענינים פון ידיעת השם בהתאם צו די מצוות צו וועלכע זיי זיינען שייך⁴⁹. און וויבאַלד אַז די „כללים גדולים" זיינען נוגע (אויך) צו די מצוות פון אהבת ה' ויראתו, דעריבער שטעלט זיי דער רמב"ם אין אַן אופן אַז זיי זאָלן זיין (ניט נאָר אַ המשך צו דעם פריערדיקן פרק, כנ"ל, נאָר אויך) אַ פרט פון מצוות אהבת⁵⁰ ה' ויראת ה'].

48 שם פ"ב ה"א-ב.

49 להעיר ג"כ מקנאת סופרים הנ"ל הערה 39.
50 ויומתק עוד יותר ע"פ לשון הרמב"ם (פ"ב ה"ב) „הוא אוהב כו' ומתאוה כו' לידע השם הגדול . . כמו שאמרו חכמים (ספרי ואתחנן ו, ו) בענין אהבה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והי' העולם", שמוזו ממשע*, שהענין ידיעת ה' הוא לא רק הדבר המביא לידי אהבה, כ"א גם (לאידך) – שהוא המבוקש והמטרה דאהבת ה'. ועייג"כ לשונו בהל' תשובה ספ"י (ושם ה"ג). ולהעיר מסהמ"צ מ"ע א: כשתאהב אותו . . כאשר הגיע לך מהשגת אמתתו (אזי) אתה קורא . . (גם) הסכלים . . לדעת ידיעת האמת אשר ידעו – וראה גם לקו"ש חל"ד ע' 35 ואילך.

ויש לומר, כי להרמב"ם ענינה של מצות אהבה היא (לא רק המדה ורגש שבלב, כ"א) זה ש„נפשו קשורה באהבת ה'" (ל' הרמב"ם ה' תשובה פ"י ה"ג), וזה קשור עם דעת האדם. ונמצא, שהמצוה (ד' ידיעת ה' היא לא רק סיבה המביאה לידי אהבת ה', כ"א שהיא גם חלק מתוכן מצות אהבה. ועפ"ז יומתק לשון הרמב"ם ה' יסוה"ת פ"ד הי"ג: ועניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות

אין די דריי פרקים – (סיום) מעשה מרכבה ומעשה בראשית – זיינען ניט נאָר עניני התבוננות צוליב דערגרייכן דערנאָך אהבת ה' ויראתו, נאָר זיי זיינען שייך צו דער מצוה פון ידיעת השם⁴², אַדער נאָכמער – אַ חלק פון דער מצוה, ווי ער איז מבאר אין „פירוש" אויפן רמב"ם⁴³: ונכלל תחת ידיעת שתי מצות אלו [לידע שיש שם אלוקה, שאין עמו א"ל אחר] ענין מעשה בראשית ומעשה מרכבה שמידיעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל⁴⁴.

און ווי ס'איז אויך מודגש אין לשון הרמב"ם עצמו [אַז די ענינים פון די דריי פרקים זיינען אַ המשך צו די ענינים שב' ידיעת השם (שבפרק ראשון): (א) אין צווייטן פרק, נאָך דער אריכות וועגן מלאכים, קערט זיך אום דער רמב"ם⁴⁵ צו מבאר זיין בארוכה ווי דער אויבערשטער איז „יודע עצמו . . יודע הכל . . מכיר אמתו ויודע אותה כמו שהיא כו' הוא היודע כו'". (ב) בסוף הפרק⁴⁶ זאָגט ער: דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כו' כל העיקרים שבשני פרקים אלו הוא הנקרא מעשה מרכבה – ביידע פרקים שטעלן צוזאַמען איין ענין, מעשה מרכבה. (ג) בסיום פרק ד'⁴⁷ זאָגט דער רמב"ם „ועניני ארבעה פרקים אלו . . הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס"

42 אף שהוא דוחק קצת, כיון שבהלכות אלו מדבר רק במצוות אהבה, אבל ראה בפירוש להרמב"ם (הועתק בפנים).

43 ריש ה' יסודי התורה.

44 אלא שאח"כ מוסיף דמזה באים גם לאהבת

ה' ויראתו כו'.

45 פ"ב ה"ט"י.

46 ה"א.

47 הי"ג.

(* אלא שבסהמ"צ שם משמע קצת דמ"ש בספרי, מתוך כך כו' קאי על ההתבוננות המביאה לידי אהבה.

„יודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם“? פון דעם וואָס דער רמב"ם איז מקדים „לא יהי עסק כו' אלא לדעת את ה' בלבד“ איז מוכרח, אַז אויך די „דברים הסתומים“ זיינען פאַרבוּנדן מיט „לדעת את ה'“. איז אין וואָס באַשטייט דער חילוק צווישן „דברים הסתומים“ און „דעת בוראם“?

(ב) פון המשך לשון הרמב"ם איז משמע אַז די הגבלה „כפי כח האדם“ באַציט זיך דוקא צו „וישיגו דעת בוראם“ אָבער ניט צו „ויודעים דברים הסתומים“. וטעמא בעי.

(ג) וואָס איז דאָ נוגע (מוסריף) דער סיום הכתוב „כמים לים מכסים“? פון די ווערטער „מלאה הארץ דעה את ה'“ ווייס מען אַז „לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד“.

נאָכמער: אויך אין הלכות תשובה⁵⁴ איז דער רמב"ם מתאר ימות המשיח, און ער זאָגט „שבאותן הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנאמר⁵⁵ כי מלאה הארץ דעה את ה'“ — און ברענגט ניט דעם סיום „כמים לים מכסים“.

ז. ע"פ המבואר לעיל — אַז כדי צו מקיים זיין די מצוה פון ידיעת השם מוז מען וויסן די ענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית — יש לומר⁵⁵, אַז די צוויי לשונות הנ"ל זיינען בהתאם צו די צוויי ענינים, מעשה מרכבה און מעשה בראשית:

„דברים הסתומים“ (אַן דעם ביאור והוספה אַז דאָס רעדט זיך וועגן דעם

ועפ"ז יש לומר, אַז דערפאַר ברענגט דער רמב"ם בספרו די „כללים גדולים ממעשה רבון העולמים“ — וואָרום בכדי צו קענען מקיים זיין די מצוה פון ידיעת השם — וואָס דאָס מיינט (כנ"ל סעיף ג) אַז מ'האָט אַ ידיעה (שכלית) אין דעם אופן פון מציאות השם („שמציאותו הוא יותר . . שלם“) — איז מוכרח צו וויסן (עכ"פ) אויך די „כללים גדולים“, ווי באַלד אַז (כהובא לעיל) „מידעתם יודעו הראיות על מציאות הבורא ושהוא לבדו ראשון וצור לכל“.

ו. ע"פ הנ"ל — אַז די ענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית (וואָס דער רמב"ם ברענגט בספרו) זיינען מוכרח צו מצות ידיעת השם, אַדער נאָכמער — זיינען אַ טייל דערפון — קען מען אויך מסביר זיין די לעצטע הלכה — סיום וחותר ספר משנה תורה⁵¹, וז"ל:

ובאותו הזמן . . לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, ולפיכך יהיו ישראל חכמים⁵² גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר⁵³ כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

דאַרף מען פאַרשטיין:

(א) וואָס זיינען די צוויי ענינים —

האלו הם שחכמים הראשונים קוראין אותו פרס (וקאי על עיני ההתבוננות כו') — כי עניני ההתבוננות והידיעות בגדלות ה' כו', ה"ה חלק ממצות אהבה גופא**.

(51) סוף הל' מלכים.

(52) וממשיך „ויודעים כו' וישיגו“ — תב"ד

(שבאדם). ראה לעיל הערה 33.

(53) ישעי' יא, ט.

(54) פ"ט ה"ב (שהרמב"ם מצינו בהל' מלכים שם טה"ד).

(55) ראה ב„הדרן“ הנ"ל (הערה 5) סכ"ט ובהערות שם באופן אחר. ואכ"מ.

** להעיר מתניא קו"א ד"ה הנה (קסב, א) „מצות האהבה . . הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמי"ש הרמב"ם ז"ל שהיא מיסודי התורה כו'“. וראה הערה בס' „שיעורים בספר התניא“ (קה"ת, תשמ"ו) שם.

און דערפאַר מוז דער רמב"ם מוסיף זיין „וישיגו דעת בוראם כפי כח האדם“.

ת. עפ"ו וועט מען אויך פאַרשטיין וואָס דער רמב"ם ברענגט דעם סיום הכתוב „כמים לים מכסים“ – ובהקדים:

דער חילוק צווישן מעשה מרכבה און מעשה בראשית איז (ווי דער רמב"ם זאָגט⁶⁴), אַז די ענינים פון מעשה בראשית, „אינם כענין עומק“ פון די עניני מעשה מרכבה [וואָס דערפאַר איז די הלכה (אָ נפק"מ לדינא) אין דעם אופן ווי „דורשים“ במעשה מרכבה אָדער במעשה בראשית, כמבואר ברמב"ם⁵⁸].

וואָס דאָס איז אַ חילוק ניט נאָר אין „כמות“ ההשגה – אַז עניני מעשה מרכבה זיינען יתור עמוקים ווי עניני מעשה בראשית – נאָר ס'איז אַן אַנדער „איכות“ ואופן ההשגה:

מעשה בראשית, וויבאַלד אַז דאָס זיינען דברים שבהריאה עצמה, קען מען זיי פאַרשטיין באופן חיובי „השגת החיוב“; משא"כ מעשה מרכבה – ענינים וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט גדרי הבורא⁶⁵ „וישיגו דעת בוראם“, איז דערביי ניט שייך צו האָבן אַ השגה בדרך חיוב, נאָר בלויז בדרך השלילה „ידיעת השלילה“.

און ווי דער רמב"ם איז מבאר בארוכה בספרו מורה הנבוכים⁶⁶, אַז אויפן אויבערשטן איז ניט שייך צו זאָגן קיין תוארים חיוביים, נאָר בלויז תוארי שלילה

בורא) – מיינט די ענינים פון „מעשה בראשית“. דאע"פ אַז זיי זיינען דברים „שהן מחוכרים מגולם וצורה“⁵⁶ – זיינען זיי אָבער „דברים עמוקים“⁵⁷: זיי זיינען דער טייל פון דער בריאה וואָס מ'זעט ניט תוכנם והחשיבות שלהם בעיני בשר, נאָר זיי זיינען באַהאַלטענע ענינים, „דברים עמוקים“, וואָס מען דאַרף האָבן אַ „דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריי“⁵⁸, און דערפאַר רופט זיי אַן דער רמב"ם „דברים הסתומים“.

אָבער לאידך, וויבאַלד אַז דאָס איז „מעשה בראשית“ – קען מען האָבן אין דעם אַ פאַרשטאַנד.

דערנאָך וועט זיין אַ העכערער ענין – „וישיגו דעת בוראם“ – די ענינים פון מעשה מרכבה. וואָס אפילו מלאכים⁵⁹, וויבאַלד אַז זיי זיינען „צורה בלא גולם כלל“⁶⁰, קען אַן אדם וואָס איז מחובר „מגולם וצורה“⁶¹ ניט האָבן קיין השגה אמיתית אין זיי⁶²; ועאכו"כ בנוגע צו „דעת בוראם“, איז דאָך זיכער (ווי דער רמב"ם⁶³ איז מבאר) אַז ס'איז ניט שייך אַז אַן „אדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש“ זאָל משיג זיין „אמתת המצאו כאשר היא“.

56 ל' הרמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ג – בנוגע לגלגלים כו', שהם חלק ממעשה בראשית (משא"כ מלאכים ששייכים למעשה מרכבה).

57 ל' הרמב"ם שם פ"ד ה"י.

58 רמב"ם שם ה"א.

59 ראה לקמן הערה 65.

60 רמב"ם שם פ"ב סה"ג.

61 רמב"ם שם ה"ג. וראה לקמן בפנים (והערה 63).

62 ראה רמב"ם שם ה"ד: ומהו זה כו' הכל במראה הנבואה ודרך חזירה.

63 שם פ"א ה"י. וראה ג"כ רמב"ם שם ה"ט.

שם פ"ב ה"ח וה"י. הל' תשובה פ"ח סה"ב. ובארוכה – פיה"מ בהקדמה לפ' חלק ד"ה ועתה אחל.

64 הל' יסוה"ת פ"ד ה"י.

65 ראה פיה"מ להרמב"ם חגיגה (פ"ב מ"א) ובפתיחתו למו"ג, שמעשה בראשית הוא חכמת הטבע ומעשה מרכבה הוא חכמת האלקות (ומה שנכלל בזה גם אודות מלאכים – מובן ע"פ מ"ש במו"ג ח"ג פמ"ה).

66 ח"א פנ"ח ואילך.

(טיפה)⁶⁹ – איז דאָס אָבער ווי דער ערך פון אַ טיפה לגבי אַ דלי, וואָס די כמות המים וואָס גייט אַריין אין אַ דלי איז בצמצום גדול, בהגבלה גדולה;

משא"כ ביי מעשה מרכבה זאָגט דער רמב"ם „כטיפה מן הים“, ווייל „ים“ ווייזט אויף אַן ענין של בלי גבול, ביז אַז בהלכה⁷⁰ איז „ים“ (ווערט אָנגערופן) „מים שאין להם סוף“

און הגם אַז אויך די מים פון ים האָבן אַ גבול (ביז ווי די גמרא⁷¹ זאָגט „יודעין לשער כמה טפות יש בים“) – פונדעסט-וועגן, דאָס גופא וואָס מ'זאָגט אויף ים „מים שאין להם סוף“ איז אַ הוכחה אַז דער ריבוי גדול ביותר פון מי הים איז עד כדי כך אַז מ'קען זאָגן אויף דעם „אין סוף“ ע"פ תורה (בשם המושאל עכ"פ)⁷².

י"ד. ועוד יש לומר: מקרא מלא דיבר הכתוב⁷³ „כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא“ – אַז דער ים איז קיינמאָל ניט מלא. ועפ"ז יש לומר, אַז דאָס וואָס מען זאָגט אויף מי הים „מים שאין להם סוף“ איז עס ווייל (וויבאָלד אַז דער ים איז אינו מלא – קען אין עס

(69) ויש לומר, שהטעם שנקט הרמב"ם הלשון „כמר (מדלי)“ הוא [לא רק משום ש"כ" לישנא דקרא (ישע"י מ, טו) כ"א גם] בכדי לרמז על התוכן ד"מ" – לשון מרידות, שע"י „שאדם מתבונן בדברים האלו... ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו... וימצא עצמו שהוא ככלי מלא בושח וכלימה ויק וחסר“ (ל' הרמב"ם שם פ"ד הי"ב). וראה גם שם פ"ב ה"ב.

(70) יבמות קכא, א. וש"נ. רמב"ם הל' גירושין פ"ג ה"ז.

(71) הוריות י, סע"א.

(72) ולהעיר מאה"ת בראשית (כרך ו) תתרטל, א בדיוק הלשון „לשער כמה טפות יש בים“ – שהוא „ע"ד שיער עצמו כח שאינו גבול כ"א מקור עכ"פ לגבול“.

(73) קהלת א, ז.

[לדוגמא: דאָס וואָס מען זאָגט אויף דעם אויבערשטן „חכם“, מיינט נאָר אַז מ'איז שולל פון אים אַלץ וואָס איז היפ"ח החכמה. ועד"ז בשאר התוארים].

און דעריבער קען מען דעם אוי-בערשטן ניט פאַרשטיין בהשגה „חיובית“, נאָר אין אַן אופן פון השגת השלילה.

און כאָטש אויך ידיעת השלילה איז אַ ידיעה, ביז אַן, ווי דער רמב"ם איז מבאר⁶⁷ איז דורך ריבוי השלילות „תקרב אל ההשגה ותהי יותר קרוב אליו“; „יקרבוך תוארי השלילה לידיעת השם יתברך והשגתו“

– פונדעסטוועגן⁶⁸, אפילו באַ דעם העכסטן אופן אין השגת השלילה, איז דאָס ניט אַ השגה אין מהות הבוורא – דער „אמתת המצוא“ בלייבט באַהאַלטן און העכער פון השגה.

ט. דערמיט וועט מען פאַרשטיין דעם שינוי לשון הרמב"ם בנוגע מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

בנוגע מעשה מרכבה זאָגט דער רמב"ם³⁵: „דברים אלו שאמרנו בענין זה בשני פרקים אלו כמו טיפה מן הים הם ממה שצריך לבאר בענין זה“; משא"כ ווען ער רעדט וועגן מעשה בראשית, זאָגט ער³⁶: „כל הדברים האלו שדברנו בענין זה כמר מדלי הם“.

וע"פ הנ"ל איז עס מובן בפשטות: די ענינים פון מעשה בראשית זיינען בהגבלה, וואָרום זיי זיינען ענינים שב-בריאה. און דעריבער – כאָטש דער רמב"ם זאָגט בלויז כללים וראשי פרקים כו', וואָס דערפאַר איז דאָס בלויז „כמר“

(67) שם פ"ט, הובא בלקו"ת פקודי ו, ג.

(68) ראה מו"נ שם.

באלד אז די אלע „עניני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצות האלו . . שחכמים הראשונים קוראין אותו פרדס“⁷⁴ זיינען מוכרח בכדי צו קענען מקיים זיין דעם „יסוד היסודות כו' לידע שיש שם מצוי ראשון כו'“ (כנ"ל בארוכה) – קומט אויס, אז נוסף אויפ'ן חיוב צו לערנען די ענינים בכלל, דארף מען מקדים זיין דעם לימוד פון די ענינים פאר דעם לימוד פון אנדערע עניני תורה.⁷⁵

יב. לכאורה עפ"י צ"ע דברי הרמב"ם בזה:⁷⁴ „ואני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר . . לידע האסור והמותר כו'“, אז די ענינים פון פרדס (שבארבעה פרקים אלו) דארף מען לערנען ערשט נאך דעם ווי מ'ווייס שוין כו"כ (לחם ובשר פון) הלכות התורה.

ויתרה מזה: דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו:⁷⁶ „אדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם“. נאך תורה שבכתב לערנט מען ניט שאר ספרים פון תורה שבע"פ (ופשיטא ניט „הוויות דא" ביי ורבא“⁷⁷, אדער מילא כרסו לחם ובשר) – נאך די ערשטע זאך וואָס דער רמב"ם לערנט מיט אים איז – מעשה מרכבה ומעשה בראשית!

זאת ועוד: די ד' פרקים האָט דער רמב"ם אריינגעשטעלט בספרו אויף וועלכן ער זאָגט בהקדמתו⁷⁶ אז דאָס איז

אריין און) בכח איז אין עם דאָ מים בלי גבול: די מי הים זיינען בפועל מיט אַ גבול ויודעין לשער כמה טיפות יש ביים, אָבער בכח – איז דער ים ניט מלא מיט די אלע טיפות – עס איז אַן אָרט פון מים שאין להם סוף,

און וויבאלד די ענינים פון מעשה מרכבה זיינען העכער פון הגבלות וגדרי הבריאה – זיינען זיי אַן ענין פון „ים“, (מים) שאין להם סוף.

ועפ"י איז אויך מובן וואָס דער רמב"ם איז מוסיף בסוף ספרו דעם סיום הכתוב „כמים לים מכסים“: דערמיט איז ער מרמז, אַז אע"פ וואָס באותן הימים וועט זיין „ישיגו דעת בוראם כפי כח האדם“ – וויבאלד אָבער דאָס איז „דעת בוראם“, איז עס אַלעמאָל (אויך) העכער פון דעם נברא, „כמים לים מכסים“ (ער קען עס נעמען בלויז בידיעת השלילה, כנ"ל).

יא. מכל הנ"ל האָט מען אויך אַ הוראה בנוגע דעם לימוד הענינים פון מעשה מרכבה ומעשה בראשית:

דער רמב"ם שרייבט בהקדמת ספרו (אין „מנין המצות על סדר הלכות הרמב"ם“), אַז אין ספר המדע האָט ער כולל געווען „כל המצות שהם עיקר דת משה רבינו ע"ה וצריך אדם לידע אותם תחילת הכל“. וואָס דערפון איז פאָר-שטאַנדיק בנוגע צום ספר המדע גופא, אַז די ענינים וואָס דער רמב"ם האָט געשטעלט בריש ספר המדע און אָנגע-רופן „הלכות יסודי התורה“ – דארף מען לערנען נאָך איידער מען לערנט די אנדערע ענינים שבספר המדע (ועל אחת כו"כ – די ענינים פון די שפעטערדיגע דרייצן ספרי היד).

און אין הלכות יסודי התורה גופא – דארף מען צום אלעם ערשטן וויסן דעם „יסוד היסודות ועמוד החכמות“. און ווי-

74 ל' הרמב"ם פ"ד ה"ג.

75 ראה ג"כ אגרת תחית המתים שלו ספ"א ורפ"ב. וראה ראש אמנה פ"ט. לעיל ע' 34.

76 בסופה.

77 ל' חז"ל סוכה כה, א – הובא ברמב"ם הל'

יסוה"ת שם.

משא"כ די ענינים אין די ד' פרקים ברמב"ם – זיינען בלי אריכות ההסברה וכו', ווי דער רמב"ם אליין איז מדגיש אַז זיי זיינען בלויז „כטיפה מן הים ממה שצריך לבאר בענין זה“ (ועד"ז במעשה בראשית – אַז זיי זיינען „כמר מדלי“) וכונ"ל. זיי זיינען אפילו ניט אין גדר פון „ראשי פרקים“ (וואָרום אפילו ראשי פרקים פון מעשה מרכבה טאָר מען ניט דרש'נען ברבים⁸³ ועאכו"כ ניט „לקטן ולגדול“, נאָר בלויז ידיעות כלליות (אַבער יסודיות). וואָס דערפאַר איז דאָס כלל ניט אין גדר פון „לטייל בפרדס“.

יד. ולאידך: בנוגע צום לימוד פון די ענינים אין דעם אופן (די ידיעות כלליות) ווי דער רמב"ם שטעלט זיי אויס בספרו – איז אדורבה: דאָס מוז מען לערנען „תחלת הכל“, ווייל „יסוד היסודות ועמוד החכמות“ איז – אַז מ'זאָל האָבן אַ ידיעה אין דעם אויבערשטן, און די אַנדערע הלכות התורה שטייען אויף דעם עמוד, און זיינען מיוסד אויף דעם יסוד.

און דורך דעם עסק איצט אין די ענינים פון ידיעת השם, איז מען זוכה בקרוב צו „ימות המשיח“ ווען (בלשון הרמב"ם, כנ"ל) „לא יהי עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד . . כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים“.

(משניות י"א ניסן, אחש"פ וש"פ אחר תשד"מ, ש"פ וארא תשמ"ה)

„לקטן ולגדול“, ופשיטא אַז אַ קטן איז ניט מילא כריסו לחם ובשר.

יג. איז דער ביאור אין דעם⁷⁸ – אַז דער רמב"ם באַוואָרנט עס בדיוק לשונו „אין ראוי לטייל בפרדס“ (ער איז משנה פון לשון חז"ל⁷⁹ וואָס ער ברענגט דאָ גופא „נכנסו לפרדס“): „לטייל“ מיינט כלל ניט אַריינגיין, נאָר זיין אין פרדס באַריכות און באופן של טיול, תענוג⁸⁰ – זיך צו עוסק זיין אין די ענינים מיט אַ התבוננות עמוקה ורחבה⁸¹ ביז אַז ער איז זיך מתענג אין די זאָכן⁸², און דער אופן הלימוד אין פרדס דאַרף זיין ערשט נאָך דעם ווי „נתמלא כריסו לחם ובשר“, און אויכעט – כפסק הרמב"ם⁸³, „צוו החכמים הראשונים שאין דורשים בדברים האלו ברבים“⁸⁴.

(78) ראה ג"כ „הדרן“ הנ"ל (הערה 5) סעיף א והערה 6 שם.

(79) חגיגה יד, ב (בגמ' לפנינו: בפרדס. ובע"י, רש"י ותוס': לפרדס. וכ"ה בכ"י שבדק"ס).

(80) ראה כתובות סב, א. ובמרו"ל הובאו בערוך „טייל“. – ולהעיר מסנה' (קב, א): נטייל בג"ע (ובריבוי מקומות בזהר עד"ז).

(81) ובחגיגה שם „נכנסו“ ואח"כ זה הציץ וכו'. – ועייג"כ מו"נ ח"א פל"ב ואילך.

(82) ראה הגהות מיימוניות על אתר.

(83) שם פ"ד ה"י"א. פ"ב ה"י"ב.

(84) וראה פתיחת הרמב"ם למו"נ, שמתעם זה (שארן לדרוש במעשה מרכבה ומעשה בראשית ברבים) כותב (במו"נ) רק ראשי פרקים וג"ז באופן של רוח כו'. ע"ש.

